

UCHWAŁA

Dnia 26 lutego 2021 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Władysław Pawlak (przewodniczący)

SSN Krzysztof Pietrzykowski (sprawozdawca)

SSN Roman Trzaskowski

w sprawie z wniosku B. O.
przy uczestnictwie "R." S.A. w restrukturyzacji w W. i O. S.A. w T.
o wpis,
po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu niejawnym
w dniu 26 lutego 2021 r.,
zagadnienia prawnego przedstawionego
przez Sąd Okręgowy w Ł.
postanowieniem z dnia 9 stycznia 2020 r., sygn. akt III Ca (...),

"Czy zakaz po otwarciu przyspieszonego postępowania układowego obciążania składników majątku dłużnika hipoteką w celu zabezpieczenia wierzytelności powstałej przed otwarciem przyspieszonego postępowania układowego określony przepisem art. 246 ust. 1 ustawy z dnia 15 maja 2015 r. Prawo restrukturyzacyjne (tj. Dz.U. 2017, poz. 1508 z późn. zm.) ma zastosowanie także do hipoteki przymusowej ustanowionej jako zabezpieczenie roszczeń w trybie art. 730 i art. 730¹ k.p.c.?"

podjął uchwałę:

Zakaz obciążania składników majątku dłużnika hipoteką po otwarciu przyspieszonego postępowania układowego, wynikający z art. 246 ust. 1 ustawy z dnia 15 maja 2015 r. - Prawo restrukturyzacyjne (jedn. tekst: Dz.U. z 2020 r. poz 814 ze zm.), ma zastosowanie także do hipoteki przymusowej.

UZASADNIENIE

Sąd Rejonowy w Ł. postanowieniem z dnia 7 czerwca 2019 r., po rozpoznaniu skargi wnioskodawczynie na postanowienie referendarza sądowego, oddalił wniosek o wpis hipoteki przymusowej. Ustalił, że w dziale II księgi wieczystej (...), prowadzonej dla nieruchomości w Ł. przy ul. K. stanowiącej działkę gruntu nr [...] /3 o powierzchni 0,3588 ha, są ujawnieni Skarb Państwa jako właściciel nieruchomości oraz R. S.A. w W. jako użytkownik wieczysty gruntu i właściciel nieruchomości budynkowej. Sąd Okręgowy w R. postanowieniem z dnia 23 lipca 2018 r. zabezpieczył roszczenie B. O. na majątku R. S.A. w W. przez obciążenie hipoteką przymusową łączną do kwoty 2 212 843,99 zł nieruchomości ujawnionych w 31 księgach wieczystych, w tym w księdze wieczystej (...). Sąd Rejonowy w W. postanowieniem z dnia 7 września 2018 r. otworzył przyspieszone postępowanie układowe w celu zawarcia układu częściowego z R. S.A. w W..

Sąd Rejonowy w Ł. wskazał, że podstawę rozstrzygnięcia stanowi art. 246 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 15 maja 2015 r. - Prawo restrukturyzacyjne (jedn. tekst: Dz.U. z 2020 r. poz. 814 ze zm.; dalej: „Pr. restruk.”). Podkreślił, że nie ma zastosowania w sprawie art. 246 ust. 2 Pr. restruk., gdyż wniosek o wpis hipoteki został złożony na trzy dni przed otwarciem przyspieszonego postępowania układowego w celu zawarcia układu częściowego. Uznał, że w tej sytuacji stosuje się zakaz dokonania wpisu hipoteki przewidziany w art. 246 ust. 1 Pr. restruk., który dotyczy także hipoteki przymusowej. Zaznaczył, że wyjątek określony w art. 129 ust. 1 pkt 1 Pr. restruk. odnosi się do sytuacji, gdy dłużnik lub zarządca zamierza obciążyć nieruchomość dłużnika, wobec którego otworzono przyspieszone postępowanie układowe w celu zawarcia układu częściowego.

Sąd Okręgowy w Ł., rozpoznając apelację wnioskodawczynie, powziął wątpliwość wyrażoną w zagadnieniu prawnym przedstawionym do rozstrzygnięcia Sądowi Najwyższemu.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Według art. 246 ust. 1 Pr. restruk., z wyjątkiem art. 129 ust. 1 pkt 1, obciążenie składników majątku dłużnika hipoteką, zastawem, zastawem

rejestrwym, zastawem skarbowym lub hipoteką morską w celu zabezpieczenia wierzytelności powstałej przed otwarciem przyspieszonego postępowania układowego, po otwarciu przyspieszonego postępowania układowego jest niedopuszczalne. Artykuł 129 ust. 1 pkt 1 Pr. restruk. wymaga zezwolenia rady wierzycieli pod rygorem nieważności na dokonanie czynności dłużnika albo zarządcy polegającej na obciążeniu składników masy układowej lub sanacyjnej hipoteką, zastawem, zastawem rejestrwym lub hipoteką morską w celu zabezpieczenia wierzytelności nieobjętej układem. Zgodnie z art. 246 ust. 2 Pr. restruk., jeżeli wniosek o wpis hipoteki, wniosek o wpis zastawu rejestrwego, wniosek o wpis do rejestru zastawów skarbowych albo wniosek o wpis hipoteki morskiej do rejestru okrętowego został złożony co najmniej na sześć miesięcy przed dniem złożenia wniosku o otwarcie postępowania, przepisu ust. 1 nie stosuje się.

Wykładni art. 246 Pr. restruk. dotyczy jedno orzeczenie Sądu Najwyższego. Stosownie do postanowienia z dnia 24 stycznia 2019 r., II CSK 755/17 (nie publ.), w świetle art. 246 ust. 1 i 2 w związku z art. 273 Pr. restruk., jeżeli wniosek dotyczył wpisu hipoteki przymusowej w stosunku do wierzytelności powstałej przed otwarciem postępowania układowego, a nie został złożony na 6 miesięcy przed dniem złożenia wniosku o otwarcie postępowania układowego i nie zachodził wyjątek, o którym mowa w art. 129 ust. 1 pkt 1 Pr. restruk., wpis hipoteki przymusowej był niedopuszczalny. Jeżeli natomiast wniosek dotyczył wierzytelności powstałej po otwarciu postępowania układowego lub został złożony na co najmniej 6 miesięcy przed dniem złożenia wniosku o otwarcie postępowania układowego, nie było przeszkód do ustanowienia na składnikach masy układowej hipoteki przymusowej dla jej zabezpieczenia.

W piśmiennictwie wskazano, że nie może ulegać wątpliwości, iż w art. 246 Pr. restruk. chodzi o każdy rodzaj hipoteki, w tym hipotekę przymusową.

Przyspieszone postępowanie układowe jest jednym z czterech postępowań restrukturyzacyjnych. Ogólnym celem postępowania restrukturyzacyjnego jest uniknięcie ogłoszenia upadłości dłużnika przez umożliwienie mu restrukturyzacji w drodze zawarcia układu z wierzycielami (art. 3 ust. 1 Pr. restruk.), natomiast

przyspieszone postępowanie układowe umożliwia dłużnikowi zawarcie układu po sporządzeniu i zatwierdzeniu spisu wierzytelności w uproszczonym trybie. Postępowanie restrukturyzacyjne może być prowadzone wobec dłużnika niewypłacalnego lub zagrożonego niewypłacalnością (art. 6 ust. 1 Pr. restruk.). Przyspieszone postępowanie układowe jest dopuszczalne, jeżeli suma wierzytelności spornych uprawniających do głosowania nad układem nie przekracza 15% sumy wierzytelności uprawniających do głosowania nad układem (art. 3 ust. 3 pkt 2 Pr. restruk.). Z dniem otwarcia przyspieszonego postępowania układowego mienie służące prowadzeniu przedsiębiorstwa oraz mienie należące do dłużnika staje się masą układową (art. 240 Pr. restruk.). Dłużnik zachowuje prawo zarządu własnym majątkiem pod nadzorem nadzorcy sądowego, jednak sąd może z urzędu uchylić zarząd własny dłużnika i ustanowić zarządcę (art. 239 Pr. restruk.). Otwarcie przyspieszonego postępowania układowego nie wyłącza możliwości wszczęcia przez wierzyciela postępowań sądowych, administracyjnych, sądownoadministracyjnych i przed sądami polubownymi w celu dochodzenia wierzytelności podlegających umieszczeniu w spisie wierzytelności (art. 257 Pr. restruk.). Natomiast zawieszeniu z mocy prawa ulega postępowanie egzekucyjne dotyczące wierzytelności objętej z mocy prawa układem, niedopuszczalne jest wszczęcie takiego postępowania egzekucyjnego po dniu otwarcia przyspieszonego postępowania układowego (art. 259 Pr. restruk.). Wierzyciel posiadający wierzytelność zabezpieczoną na mieniu dłużnika hipoteką, zastawem, zastawem rejestrowym, zastawem skarbowym lub hipoteką morską może w toku przyspieszonego postępowania układowego prowadzić egzekucję wyłącznie z przedmiotu zabezpieczenia (art. 260 ust. 1 Pr. restruk.). Ustawodawca przewidział szereg regulacji prawnych dotyczących stosunków cywilnoprawnych dłużnika, charakterystycznych również dla postępowania upadłościowego, w szczególności nieważność postanowień umownych zastrzegających zmianę lub rozwiązanie stosunku prawnego, którego stroną jest dłużnik na wypadek złożenia wniosku o otwarcie przyspieszonego postępowania układowego lub jego otwarcia (art. 247 Pr. restruk.), zakaz spełniania świadczeń wynikających z wierzytelności, które z mocy prawa są objęte układem (art. 252

Pr. restruk.), czy też zakaz potrąceń (art. 253 Pr. restruk.). W tym kontekście trzeba również wymienić regulację zamieszczoną w art. 246 Pr. restruk.

Nie powinno budzić wątpliwości, że wynikający z art. 246 ust. 1 Pr. restruk. zakaz obciążania składników majątku dłużnika hipoteką po otwarciu przyspieszonego postępowania układowego ma zastosowanie także do hipoteki przymusowej, ustanowionej jako zabezpieczenie roszczeń w trybie art. 730 i art. 730¹ k.p.c. Do tego wniosku prowadzi analiza argumentów wynikających zarówno z wykładni językowej, systemowej, funkcjonalnej i historycznej. W zasadzie trudno jest znaleźć argument na rzecz stanowiska przeciwnego.

Za przyjętym stanowiskiem przemawia jednoznaczna treść art. 246 ust. 1 Pr. restruk., w którym ustanowiono zakaz obciążania majątku dłużnika hipoteką. W przepisie nie zróżnicowano zabezpieczeń hipotecznych w zakresie możliwości ich ustanowienia po ogłoszeniu upadłości dłużnika, przez co nie ma podstaw do twierdzenia, że sam sposób ustanowienia hipoteki (umowny lub pozaumowny) mógłby mieć w tym względzie znaczenie decydujące (*lege non distinguente nec nostrum est distinguere*). Do odmiennych wniosków nie prowadzi również analiza regulacji prawnych zawartych w ustawie z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (jedn. tekst: Dz.U. z 2019 r. poz. 2204 ze zm.; dalej: „k.w.h.”). W piśmiennictwie trafnie wskazuje się, że konstrukcja normatywna hipoteki przymusowej zasadniczo nie odbiega od ogólnej konstrukcji hipoteki, która powstaje na podstawie czynności prawnej. Struktura uprawnień i obowiązków w stosunku prawnym hipoteki przedstawia się podobnie. Hipotekę przymusową wyróżniają dwie podstawowe cechy: szczególny sposób powstania oraz zabezpieczenie w szerokim zakresie należności publicznoprawnych. W szczególności w regulacjach z art. 109 - 111² k.w.h. nie ma przepisu zawierającego odesłanie wewnątrzsystemowe do przepisów ogólnych o hipotece, brak też regulacji odsyłającej do innych przepisów dotyczących zabezpieczeń (jak art. 108⁵ k.w.h.). Świadczy to o silnym zespoleniu hipoteki przymusowej z konstrukcją hipoteki, a przepisy ogólne dotyczące hipoteki stosuje się wprost do hipoteki przymusowej. Z przepisów k.w.h. nie wynika również uzasadnienie do szczególnego traktowania hipoteki przymusowej ustanowionej na podstawie postanowienia sądu o udzieleniu zabezpieczenia.

Przyjęte stanowisko znajduje uzasadnienie w wykładni systemowej. W polskim prawie duże znaczenie praktyczne ma konstrukcja zamieszczona w art. 81 ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. - Prawo upadłościowe (jedn. tekst: Dz.U. z 2020 r. poz. 1228 ze zm.; dalej: „Pr. up.”), zgodnie z którym po ogłoszeniu upadłości nie można obciążyć składników masy upadłości hipoteką, zastawem, zastawem rejestrowym, zastawem skarbowym lub hipoteką morską w celu zabezpieczenia wierzytelności powstałej przed ogłoszeniem upadłości (ust. 1). Nie dotyczy to jednak sytuacji gdy wniosek o wpis hipoteki został złożony w sądzie co najmniej na sześć miesięcy przed dniem złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości (ust. 2). Przepisy te podlegały pewnym modyfikacjom, w szczególności na podstawie art. 428 pkt 55 Pr. restruk. dodano ustęp 1a, zgodnie z którym po ogłoszeniu upadłości nie można ustanowić na składnikach masy upadłości hipoteki przymusowej ani zastawu skarbowego, także dla zabezpieczenia wierzytelności powstałej po ogłoszeniu upadłości. W orzecznictwie wskazuje się, że funkcją tych przepisów jest ochrona masy upadłości po ogłoszeniu upadłości. Według uchwały Sądu Najwyższego z dnia 14 grudnia 2007 r., III CZP 128/07 (OSNC 2009, nr 1, poz. 3), ustawodawca, w celu uchronienia majątku upadłego przed niepożądanymi działaniami niewypłacalnych przedsiębiorców lub niektórych wierzycieli, ustanowił przepisy oparte na domniemaniu, że czynności prawne dłużnika, wierzycieli lub osób trzecich podjęte po ogłoszeniu upadłości lub w określonym czasie bezpośrednio poprzedzającym ogłoszenie upadłości lub złożenie wniosku o ogłoszenie upadłości, polegające m.in. na potrąceniu, obciążeniu rzeczowym lub określonym rozporządzeniu, mogły mieć na celu uszczuplenie majątku upadłego lub uprzywilejowanie niektórych wierzycieli w postaci ich zaspokojenia poza postępowaniem upadłościowym. Analogiczne założenie towarzyszyło ustawodawcy w art. 81 ust. 1 Pr. up., w którym uwzględniono interes wierzycieli, a w ust. 3 - interes osób, wobec których nie można domniemywać, że mogły działać przeciwko przyszłej masie upadłości lub jej wierzycielom, a które znalazłyby się w wyniku ogłoszenia upadłości w sytuacji gorszej niż gwarantowała im czynność prawna w chwili jej podejmowania. W orzecznictwie nie budzi wątpliwości, że te regulacje dotyczą również hipoteki przymusowej (postanowienia Sądu Najwyższego z 9 lutego 2011 r., V CSK 220/10, nie publ., z dnia 2 lipca 2013 r., V CSK 409/12,

nie publ., z dnia 10 lipca 2013 r., V CSK 413/12, nie publ., z dnia 10 lipca 2013 r., V CSK 412/12, OSNC 2014, nr 3, poz. 34, z dnia 5 marca 2015 r., V CSK 467/13, nie publ.).

Za przyjętym stanowiskiem przemawia również wykładnia funkcjonalna, w szczególności cel konstrukcji z art. 246 Pr. restruk. W piśmiennictwie zgodnie przyjmuje się, że celem art. 246 Pr. restruk. jest utrzymanie stanu, który istniał przed dniem otwarcia przyspieszonego postępowania układowego i uniemożliwienie uprzywilejowywania w toku postępowania jednych wierzycieli kosztem innych. Wiąże się to z zasadą równego zaspokojenia wierzycieli, która wymaga ustalenia ich pozycji w przyspieszonym postępowaniu układowym według stanu na dzień otwarcia tego postępowania, stąd też istnienie prawa rzeczowego zabezpieczającego wierzytelność zmieniałoby pozycję wierzyciela w postępowaniu na znacznie korzystniejszą. Z tej perspektywy nie ma wątpliwości, że wyłączenie zakazu przewidzianego w art. 246 Pr. restruk. w odniesieniu do hipoteki przymusowej zagrażałoby realizacji celu wprowadzenia tej konstrukcji do systemu prawa. Hipoteka przymusowa umożliwia jednostronne uzyskanie zabezpieczenia przez wierzyciela, a przez to nieproporcjonalne polepszenie jego sytuacji majątkowej względem innych wierzycieli, co może podważać sens całego postępowania restrukturyzacyjnego. W tym zakresie pojawia się wyraźne rozróżnienie między hipoteką przymusową a umowną. Ta ostatnia może mieć pewne obiektywne uzasadnienie gospodarcze, gdyż umożliwi zabezpieczenie kredytu albo innej umowy niezbędnej do dalszej działalności podmiotu restrukturyzowanego, tymczasem hipoteka przymusowa służy wyłącznie ochronie interesu pojedynczego wierzyciela. Analiza funkcjonalna prowadzi zatem do wniosku, że zakaz obciążania masy majątkowej upadłego albo restrukturyzowanego dotyczy zwłaszcza hipoteki przymusowej.

Przyjęte stanowisko znajduje potwierdzenie w wykładni historycznej. We wcześniejszym stanie prawnym art. 27 rozporządzenia Prezydenta RP z dnia 24 października 1934 r. - Prawo upadłościowe (jedn. tekst: Dz.U. z 1991 r. Nr 118, poz. 512 ze zm.) przewidywał, że po ogłoszeniu upadłości żaden wierzyciel nie mógł uzyskać przeciwko upadłemu prawa zastawu ani wpisu do ksiąg wieczystych (pierwotnie wpisu hipotecznego) lub wpisu w rejestrze celem zabezpieczenia

wierzytelności, chociażby powstała ona przed ogłoszeniem upadłości. W orzecznictwie nie budziło wątpliwości, że art. 27 rozporządzenia dotyczył również hipotek przymusowych (uchwała Sądu Najwyższego z dnia 18 lutego 1994 r., III CZP 4/94, OSNC 1994, nr 9, poz. 170; postanowienia Sądu Najwyższego: z dnia 24 kwietnia 1996 r., I CRN 60/96, nie publ., z dnia 4 lutego 1997 r., III CKU 28/96, nie publ., z dnia 20 listopada 1997 r., III CKU 74/97, nie publ., z dnia 20 stycznia 2000 r., II CKN 1100/98, nie publ., z dnia 22 stycznia 2002 r., IV CKN 1805/00, nie publ., z dnia 8 kwietnia 2003 r., IV CKN 49/01, nie publ., z dnia 4 listopada 2004 r., V CK 200/04, nie publ., z dnia 10 listopada 2005 r., V CK 82/05, nie publ.). We wcześniejszym stanie prawnym zbliżoną regulację zawierał również art. 29 § 2 rozporządzenia Prezydenta RP z dnia 24 października 1934 r. - Prawo o postępowaniu układowym (Dz.U. z 1934 r. Nr 93, poz. 836 ze zm.), zgodnie z którym po wszczęciu postępowania układowego nie było dopuszczalne wszczęcie albo dalsze prowadzenie przeciwko dłużnikowi egzekucji w poszukiwaniu wierzytelności, objętych postępowaniem układowym, jak też nie mogły być uzyskiwane hipoteki sądowe, będące pierwowzorem obecnych hipotek przymusowych.

Z przedstawionych powodów Sąd Najwyższy orzekł, jak w uchwale.

jw